

סרן הרב שאול חבבו, רב חטמ"ר 417

תשלומין לקריאת התורה בשני וחמישי¹

ראשי פרקים

- א. הקדמה
- ב. יסוד תקנת קריאת התורה בשני וחמישי
- ג. דעת הרמב"ם
- ד. דעת השולחן ערוך
- ה. ציבור שלא קראו בתורה בשחרית
- ו. שתי סיבות להחמיר שלא להשלים בב' וה' ובמנחה
- ז. אופן ההשלמה בשני וחמישי
- ח. סיכום

א. הקדמה

שנים רבות מקובל בצה"ל, וייתכן שגם בציבור הרחב, שבמקרים בהם לא קראו בתורה בשני וחמישי בתפילת שחרית, מוציאים ספר תורה בזמן אחר באותו היום. האם הנחה זו נכונה? ואם היא נכונה, האם יש סייגים או קריטריונים שיש לעמוד בהם כתנאי לכך? ועוד, האם יש סדר מסוים לקריאת התורה במצב כזה?

ב. יסוד תקנת קריאת התורה בשני וחמישי

הגמרא במסכת בבא קמא² מביאה את המקור לתקנת קריאת התורה בשני וחמישי:

"ושיהו קוראין בשני ובחמישי - עזרא תיקן, והא מעיקרא הוה מיתקנא? דתניא: 'וילכו שלשת ימים במדבר ולא מצאו מים דורשי רשומות אמרו: אין מים אלא תורה, שנאמר: 'הוי כל צמא לכו למים'. כיון שהלכו שלשת ימים בלא תורה נלאו, עמדו נביאים שביניהם ותיקנו להם שיהו קורין בשבת ומפסיקין באחד בשבת, וקורין בשני ומפסיקין שלישי ורביעי, וקורין בחמישי ומפסיקין ערב שבת, כדי שלא ילינו ג' ימים בלא תורה? מעיקרא תקנו חד גברא תלתא פסוקי, אי נמי תלתא גברי תלתא פסוקי, כנגד כהנים ליום וישראלים, אתא הוא תיקן תלתא גברי ועשרה פסוקי,

1. הערת העורך: מאמר זה עוסק בשאלה שנידונה והוכרעה בספר תורת המחנה, כרך א פרק טו תשובה א, ואיננו תואם את האמור שם. המחייב במסגרת הצבאית הוא המוכרע בספר תורת המחנה.

2. דף פב, ב.

כנגד עשרה בטלנין".

מגמרא זו למדנו, מי תיקן תקנה זו, מתי, מה טעם התקנה ומהו זמן מימושה. התקנה נתקנה בימות משה רבינו שיקראו בשבת בשני ובחמישי, על ידי נביאים שבאותו הדור³, בעת שחיפשו אחרי מים לשתייה, ועזרא הוסיף ותיקן בצורת הקריאה. טעם תקנת הקריאה נדרש על ידי דורשי רשומות, כדי שלא יהיה עם ישראל ללא תורה שלושה ימים רצופים שהרי במצב כזה יש צימאון ואפיסת כוחות כפי שמובא מהפסוק. זמן מימוש התקנה הוא בימים שבת, שני וחמישי.

ג. דעת הרמב"ם

בגמרא על קריאת התורה בשבת ובשני וחמישי, אין קישור בין קריאת התורה דווקא לתפילת שחרית, אך גם אין התייחסות למצב בו לא קראו בשחרית. עלינו להיכנס לעובי הקורה ולבחון האם התקנה היא דווקא בשחרית, ומה הדין כשלא קראו עד הצהריים?

אף על פי שהיה ניתן להבין שגמרא זו עוסקת בדברי אגדה הרמב"ם מביאה להלכה. משמע שדברים אלו אינם דברי אגדה, אחרת לא היה מביאם, כדרכו שלא להביא דברי אגדה. וכך הוא כותב⁴:

"משה רבינו תיקן להם לישראל שיהיו קורין בתורה ברבים, בשבת ובשני ובחמישי **בשחרית**, כדי שלא יהיו שלשה ימים בלא שמיעת תורה. ועזרא תיקן שיהיו קורין כן במנחה בכל שבת משום יושבי קרנות. וגם הוא תיקן שיהיו קורין בשני ובחמישי שלשה בני אדם, ולא יקראו פחות מעשרה פסוקים".

בדברי הרמב"ם נוסף על גבי המבואר בגמרא, שתקנת הקריאה היא דווקא בשחרית. לשונו של הרמב"ם זהב, וייתכן שהוא מדויק מכך שבאותה גמרא נאמר על עזרא הסופר שחידש ותיקן דווקא בתפילת **מנחה** של שבת, משמע שהתקנה מעיקרא הייתה בשחרית.

כך ביאר את הדברים הכסף משנה:

"מה שכתוב בקצת ספרי רבינו בשחרית אשבת נמי קאי כלומר בשבת בשחרית דוקא תיקן משה אבל לא במנחה דתקנת עזרא היא".

אע"פ שמדבריו רואים שלא בכל הגרסאות ברמב"ם כתובה המילה "בשחרית", מתבאר שהתקנה של משה רבינו **בשבת** היא דווקא בשחרית, משום שקריאת התורה בשעת המנחה היא מתקנתו של עזרא.

3. בדברי הרמב"ם שבפרק הבא, יתבאר שהכוונה למשה רבנו עצמו.

4. הלכות תפילה פרק יב הלכה א.

ד. דעת השולחן ערוך

השולחן ערוך⁵ קיצר לעומת הרמב"ם:

"בשני ובחמישי, ובשבת במנחה, קורין שלשה, אין פוחתים מהם ואין מוסיפין עליהם וכו'. מקום שמפסיקין בשבת בשחרית, שם קורין במנחה, ובשני ובחמישי, ובשבת הבאה".

השולחן ערוך אינו עוסק בשאלה מה קורה אם לא קראו בשחרית. ייתכן שהדבר נובע מכך שאמנם התקנה של משה רבינו בשבת הייתה בשחרית, אבל בשני וחמישי זו לכאורה תקנה לכל היום. שהרי סיבת התקנה היא שלא ילכו ג' ימים בלי תורה, ולעניין זה אין הבדל באיזו שעה ביום קוראים.

כך גם נראה לומר בדברי הרמ"א⁶, שהביא את החידוש שאפשר להשלים של משבת לשבת. ונראה מדבריו, שבאותו יום ממש אין כאן עניין מיוחד, ופשוט שניתן לקרוא כל היום. בהמשך נביא את דברי האחרונים.

ה. ציבור שלא קראו בתורה בשחרית

לא מצאנו בדברי הראשונים שדנו על מצבי בדיעבד כאלו ואחרים, של קריאת התורה שלא בזמנה. מסתבר, הדבר נובע מכך שהשאלה לא הייתה מצויה כלל, באופן דומה למציאות כיום. מי שהגיע לשחרית שמע קריאת התורה ומי שלא הגיע - לא שמע קריאת התורה, והיה ברור שלא מוציאים ספר תורה בהמשך היום בשביל אדם כזה או אחר.

אמנם בספר דרכי משה⁷ ישנה התייחסות למצב בו הציבור לא קראו בתורה:

"כתב באור זרוע⁸ אם עבר שבת ולא קראו הפרשה הראויה לאותו שבת יקראוה לשבת הבאה עם הפרשה הראויה לאותו שבת ואל יבטלוה, ואין אומרים בזה עבר זמנו בטל קרבנו".

וכן כתב בהגהתו על השו"ע:

"אם בטלו שבת אחת קריאת הפרשה בצבור, לשבת הבאה קורין אותה פרשה עם פרשה השייכת לאותה שבת".

שני דברים ניתן להבין מהגהת הרמ"א: 1. השלמת קריאת התורה שייכת בשבת

5. אורח חיים סימן קלה סעיפים א-ב.

6. יובא לקמן.

7. שם סעיף ב.

8. הלכות שבת סימן מה.

- בהמשך יום השבת כמו שניתן לדייק "עבר שבת ולא קראו", או בשבת הבאה, אולם אין התייחסות להשלמה בשני וחמישי. 2. ישנה השוואה בין תשלומין של תפילה לתשלומין של קריאת התורה, שהרי "עבר זמנו" שייך רק בדיני תשלומין. טענת הרמ"א היא שמשבת לשבת לא שייך לומר "עבר זמנו".

בביאור הגר"א⁹ הביא מקור לדברי האור זרוע:

"כמו שכתוב בתפילה - טעה ולא התפלל מתפלל שתיים..".

נראה מדבריו שאכן מדובר על מצב שלא קראו כלל באותו היום. והחידוש הוא כפול: 1. יש תשלומין לקריאת התורה. 2. החידוש הוא משבת לשבת, אבל במהלך היום עצמו אין צורך "להשלים", אלא אפשר לקרוא בתורה כשהדבר מתאפשר.

עברו מאות שנים בספרות הפסיקה מחידושו של ה'אור זרוע' ללא התייחסות להשלמה בימים ב' וה', עד שהגיע העטרת זקנים¹⁰ וכתב חידוש מופלג:

"נראה דאם בטלו ביום שני הקריאה בספר תורה על ידי אונס, יכול לקרוא הקריאה של יום שני ביום שלישי, כדי שלא יבטל תקנות עזרא¹¹, ושלא ילכו שלשה ימים בלא תורה. מה שאין כן באם בטלו ביום חמישי אזי הלכו שלשה ימים בלא תורה, ועבר זמנו בטל קרבנו. ודווקא שבטלו ביום שני בשוגג, אבל אם בטלו במזיד נראה לי שהוא דומה לתפילה שמוזכר בסימן קח סעיף ז. ומעוות לא יוכל לתקן הוא, כן נראה לי. ומכל מקום צ"ע, כי שמא שאני התם שעבר היום בטל קרבנו, מה שאין כן הכא בנידון דידן הרי זה דומה למי שאכל שום וריחו נודף יאכל עוד שום כדי שיהא ריחו נודף¹², כן הדבר הזה, ולא אתה בן חורין מן תקנת עזרא בשביל כך שעבר היום, וצ"ע".

החידוש המופלג של העטרת זקנים הוא בשני עניינים: 1. הטעם של התקנה כל כך חזק, עד כדי כך שניתן בגינו להוציא ספר תורה ביום ג' ולקרוא בברכות, כדי שלא יגיעו הציבור לג' ימים ללא תורה. 2. באופן בסיסי יש לקריאת התורה דיני תשלומין בדיוק כמו לתפילה, אלא שאולי התקנה כל כך חשובה שאפילו על ביטול במזיד יהיה ניתן להשלים ושלא כמו תפילה.

אולם בבואנו לדון למעשה, אני סבור שיש לקחת בחשבון את הנתון שצינתי, שהפוסקים במשך מאות שנים לא התייחסו למצב בו לא קראו הציבור בימים שני וחמישי, והדבר אומר דרשני.

9. שם.

10. עטרת זקנים סימן קלה ס"ק א.

11. ב"ק פב, א.

12. ברכות נא, א.

בנוסף אני סבור שיש להתבונן בדברי האור זרוע עצמם, כפי שהם מובאים בספרו¹³ ולא להסתפק בציטוט של הרמ"א:

"...אבל הכא בסדר הפרשיות התורה כי להשלים התורה אנו באים בכל שנה, ואם יותר לנו הפרשה בין מחמת שנה פשוטה בין מחמת יום טוב שחל להיות בשבת ודחה אותה סדר פרשיות בין מחמת כל דבר שלא נקרא אותה פרשה הראוי לקרותה, יקראנה בשבת אחר ולא ידלגנה, אלא יקראו שתי פרשיות כאחת ויתקנו בזה את אשר חסרו שאם ידלגו הרי חסרו קריאתה על מגן".

כלומר לדעת האור זרוע יש מקום להשלים את הפרשה החסרה של השבת, לא מדיני תשלומין אלא מעצם כך שאנו מסיימים את התורה כל שנה, ולא שייך שתחסר פרשה אחת מהשלמת התורה. נמצא אם כן לדעתו, שאין כלל תשלומין בשני וחמישי משום שלא יחסר לאותו ציבור שלא קרא בתורה מאומה. יתרה מכך, עולה מדבריו, שאין כלל דיני תשלומין לקריאת התורה, ואינה דומה בזה כלל לתפילה. אם הדברים הללו נכונים, לכאורה נשמטה הקרקע מדברי העטרת זקנים שביסס את דבריו על הגהת הרמ"א בשולחן ערוך.

מדברים אלו, ניתן להסיק בבירור שלא כעטרת זקנים. לולי דמסתפינא, הייתי אומר שהעטרת זקנים לא ראה את דברי האור זרוע במקורם. יתכן אף לומר, שהרמ"א שכתב שאין בכך "עבר זמנו", לא התכוון להשוות לדיני תשלומין בתפילה, אלא רק השתמש במטבע לשון דומה. מכל מקום הגר"א לא הבין כך.

ה'ברכי יוסף'¹⁴ דחה את דבריו של העטרת זקנים:

"לענין דינא נראה דאין לסמוך על הוראת הרב עטרת זקנים, דכל כי הא היה לפוסקים לאשמועין, וכמ"ש הרב משאת משה... ותו דהא חזינן דהפוסקים השמיעונו כשביטלו לקרות הסדר בשבת דיקראו הפרשה בשבת הבאה, ובדין זה אין חידוש כל כך, דיום שבת זמניה הוא.. והו"ל לפוסקים לאשמועין רבותא טפי, דין זה של הרב עטרת זקנים, דאי לא קראו בשני קורין בגי', דאית ביה כמה רבותי לקרות ביום שלישי, יום חדש שלא נתקן בו קריאה, וגם יברכו העולים ביום שלישי, אף דלא יבצר מהם הני פסוקי דקרי להו במנחת שבת ובחמישי, והם כלולים בקריאת שבת, וכל זה הוא חידושא טפי. לכן אני אומר דשב ואל תעשה עדיף".

רוצה לומר, אם התקנה שלא יהיו גי' ימים ללא תורה כל כך חזקה ותקיפה עד כדי כך שיש להוציא ספר תורה ביום גי' לטובת ההשלמה, לא ייתכן שהפוסקים הביאו רק את החידוש של ההשלמה משבת לשבת, שהוא אינו מחדש כל כך. אם הרב ברכי יוסף היה רואה את האור זרוע בפנים, כנראה שהיה פורד את העטרת זקנים מניה וביה, אך גם בלאו הכי קושייתו חזקה.

13. הלכות שבת סימן מה.

14. סימן קלה סעיף ב.

כמאה שנים לאחר העטרת זקנים כתב הדגול מרבבה¹⁵ את חידושו לגבי השלמת הקריאה בשבת עצמה כאשר הציבור התקוטטו והתבטלה הקריאה בשחרית:

"...ואם ביטלו שבת שחרית הקריאה ובמנחה כבר מצאו מנוחה, אם יש פנאי לקרות כל הסדרה יקראו במנחה כל הסדרה ויקראו שבעה גברי, כי כל יום השבת הוא זמן הקריאה".

הדברים היו פשוטים למשנה ברורה¹⁶ שפסק אותם להלכה, וכתב שכשם שניתן להשלים בשבת עצמה את הקריאה כך ניתן בשני וחמישי להשלים את הקריאה כל היום:

"בשחרית - ואף דבדיעבד כל היום זמנה, מכל מקום לכתחילה מצוה להקדים. כן משמע מדגול מרבבה, ואף דהוא איירי לעניין שבת, פשוט דהוא הדין לבי והי".

נמצינו למדים שלפוסקים שהובאו לעיל (עטרת זקנים, דגול מרבבה, גר"א, משנה ברורה) היה ברור שתקנת "שלא ילכו בלא תורה ג' ימים", גדולה וחזקה יותר מתקנת "שחרית", ולכן יש להשלים את הקריאה לכל הפחות במהלך אותו היום כאשר לא קראו בבוקר מחמת איזו סיבה.

ו. שתי סיבות להחמיר שלא להשלים בב' וה' במנחה

התוספות¹⁷ כתבו שהנביאים תיקנו את קריאת התורה דווקא בשני וחמישי, בגלל שהם ימי רחמים, שהרי משה רבינו עלה בחמישי וירד בשני בלוחות אחרונים.

החיד"א¹⁸ הוסיף, שמאותו טעם לא נכון להוציא ספר תורה בשעת המנחה, מכיוון שבשעת המנחה הדינים מתעוררים וממילא נפגם הטעם הייחודי הנ"ל, ואף על גב שהתוספות לא סברו שזה עיקר טעם התקנה, אלא רק באו להטעים למה דווקא ב' וה', אין להוציא ספר תורה בשעת המנחה שלא בשבת קודש.

לאור זאת הרב עובדיה יוסף¹⁹ דחה את דעת המשנה ברורה ופוסקים נוספים, שלמדו שכשם שאפשר להשלים במנחה של שבת את הקריאה של שחרית, הוא הדין בשני וחמישי, שלא תקנו דווקא בשחרית. והביא מספר מקורות מדברי הזוהר הקדוש שלא לקרוא בתורה בזמן המנחה, מכיוון שבזה הזמן מתעוררים דינים ואין השעה מתאימה לכך.

15. שם.

16. שם ס"ק ה.

17. ב"ק פב, א ד"ה כדי שלא.

18. שו"ת חיים שאל חלק א סימן עא.

19. שו"ת יביע אומר חלק ד סימן יז.

סיבה נוספת לפסוק שלא להשלים היא, שכמה פוסקים שכתבו להשלים סייגו את דבריהם שההיתר הוא רק במקרה חד פעמי ורחוק. הסברות לכך הן, ראשית, משום שהדבר ייראה תמוה לציבור שיש קריאה בתורה במנחה באופן קבוע, ואף יכול להביא לקטטה ומחלוקת בקהל. שנית, משום שזה שינוי מהמנהג והתקנה לקראו בשחרית. נראה שיש לחוש שאם נתיר להשלים יהפך הדבר לנוהג, ויסמכו עליו לכתחילה, ולכן ראוי להשתדל לצמצמם את השימוש בהיתר ההשלמה.

נביא את דברי השבט הלוי²⁰ שמצד אחד סובר שחובה להשלים את הקריאה, ומצד שני מחמיר שהדבר לא יהיה פתרון קבע:

"ודאי כיון שהתקנה רק פעם אחת ביום התקינו לכתחילה שחרית אבל דיעבד כל היום זמנה... אמנם היות שהמדובר בזה במדינתכם למשך זמן רב של כמה חדשים ובכזה איכא למיחש טובא לשינוי צורת התקנה במקורה... דאין לעשות כזאת רק בתנאי שכמה פעמים בינתיים יעשו כל טצדקי שבעולם לקיים הקריאה בשחרית בזמנה ושאר הימים כנ"ל, בתנאי זה הריני מצטרף בעניי לקרות גם במנחה".

לדעת המחמירים נצרף את שו"ת בצל החכמה²¹ שכתב לחלק בין שבת לבין ב' וה':

"בקריאת התורה שבת שחרית יוצאים ידי חובת שני חיובים המוטלים על הצבור, חדא, תקנת משה רבינו שתיקן לקרות שבת שחרית משום לימוד תורה כמבואר... שנית... שבהמשך שנה אחת יגמרו קריאת כל התורה כולה... כשביטלו איזו פעם הקריאה בשבת שחרית נהי דאינם צריכין להשלימה מצד החיוב של לימוד תורה שהיא תקנת משה רבינו וכמו שכתבתי, מכל מקום צריכין להשלימה בשבת הבאה כדי שיגמור קריאת התורה כולה באותה שנה שחיובה חלה על הצבור בתחילת השנה... בקריאת התורה של יום ב' וה' שאין בה אלא משום חובה אחת והיא תקנת משה רבינו ועזרא משום לימוד תורה, אבל משום השלמת התורה אין בה כמובן, ממילא אם קרה שביטל קריאת שחרית של יום ב' או ה', אין לקריאה זו תשלומין כלל".

נמצינו למדים שלכמה פוסקים אין מקום להשלים כלל את קריאת התורה בשני וחמישי, ואף לדעת הרב וואזנר יש מקום להחמיר בכך למעשה, בכדי שלא תהיה ההשלמה פיתרון של קבע.

בתורת המחנה²² נקטו להקל בהשלמת הקריאה, אך נכתבה גם הסתייגות שלא יהיה זה בדרך קבע:

"ונראה שבמסגרת הצבאית שחשיבות הקריאה בתורה, גדולה מאשר

20. חלק ד סימן טו.

21. חלק ד סימן יז ד"ה והוא.

22. חלק א פרק טז תשובה א.

באזרחות, שכן לעיתים זהו העיסוק בתורה היחיד במשך השבוע. ועיקר תקנת חז"ל לקרוא בתורה נועדה בכדי שלא יהו ישראל בלא תורה, ניתן לסמוך על הפוסקים המקלים. אכן לדעת כולם אין לשנות סדר התפילה דרך קבע ורק באקראי בעלמא ובמקום אונס הקלוי".

לעומת הסברא שהובאה בתורת המחנה, שבמסגרת הצבאית חשיבות קריאת התורה גדולה מהרגיל, ולכן יש להקל לקרוא במחנה, דעתי היא, שדווקא במסגרת הצבאית יש חשש מוגבר שקריאת התורה במנחה תהפוך לפיתרון קבע, בגלל שיקולי לוח זמנים של המפקדים שיעדיפו שיקצרו בשחרית ויאריכו במחנה. לכן לדעתי, יש לצמצם ביותר את תופעת קריאת התורה במנחה, כדי שלא יהפך לדרך קבע לקרוא במנחה.

ז. אופן ההשלמה בשני וחמישי

הנידון של אופן השלמת הקריאה בשני וחמישי, על הצד שניתן לעשות זאת, לא הובא בפוסקים הראשונים ובגדולי האחרונים אלא רק בפוסקי דורנו. על פניו הדבר תלוי בשאלה האם זמן הקריאה באופן מהותי הוא כל היום או שאופי התקנה לכתחילה היא בשחרית.

לדעת הציץ אליעזר²³ קריאה שלא בזמנה צריכה להיות עם האופי של אותה קריאה, כלומר שאם בשחרית קוראים בתורה לפני "אשרי", כך יעשו גם במנחה. עיקר תשובתו עוסקת בהשלמת קריאת התורה של שבת בבוקר אך יש לה נפקא מינא גם לשני וחמישי:

"...בכל כגון דא בודאי ובודאי שיש להתיר השלמת החיוב באותו יום ולהורות שיוכלו לקרות קריאת התורה דשחרית גם בשעת עלות המנחה. ואם מתכווננים כבר להתפלל גם מנחה, יקראו הקריאה של שחרית לפני אמירת 'אשרי' ויבא לציון, הכל כבשחרית, כל הפרשה בז' גברי והפטרה וברכותיהן, ולאחר מיכן יאמרו 'אשרי' ויבא לציון ויקראו שנית חובת קריאת המנחה".

גם בדבריו של המשנה הלכות²⁴ ניתן ללמוד שיש לנתק את קריאת התורה מסדר התפילה של מנחה. אמנם לדעתו אין כלל תשלומין לקריאת התורה של ב' וה', אבל מתוך הראיה שקריאת התורה במנחה נתקנה רק בתענית, ניתן ללמוד לשאלתנו שאין לקריאת התורה כלל שייכות למנחה:

"...שכמה פעמים בשעת המלחמה שלא יוכלו לקרות בשחרית ומעולם לא קראו במנחה אף שלא קראו בשחרית, ונראה קצת ראייה מיום התענית שתקנו קריאה במנחה".

23. חלק יג סימן כז.

24. חלק יא סימן קז ד"ה שוב מצאתי.

אם נוסף לכך את שיטת הפוסקים שלדעתם אין כלל תשלומין לקריאת התורה, ממילא אין מקום להוציא ולקרוא בספר תורה במהלך תפילת המנחה עצמה.

נמצא, שכאשר הציבור לא קראו בשחרית, באופן ארעי ומקרי, אינם חייבים להשלים את הקריאה. מכל מקום ציבור הרוצים להחמיר על עצמם ולהשלים את הקריאה, לכתחילה ישלימו לפני חצות היום, מחמת מה שהפוסקים כתבו בשם הזוהר, ואם כבר הגיעו לזמן מנחה יקראו בתורה לפני תחילת התפילה, ורק לאחר מכן יתפללו מנחה כסדרה¹ בכדי שלא לשנות את סדרי התפילה.

בעניין אמירת הקדיש ישנם שני טעמים המובאים בפוסקים להסברת אמירת הקדיש לאחר קריאת התורה. לדעת הר"י מגאש² אמירת הקדיש היא כדי שתהיה הפסקה בין הקריאה בתורה לקריאה בנביא, וממילא אין אמירת קדיש בשני וחמישי. אמנם לדעת השערי אפרים³ טעם אמירת הקדיש הוא כדין כל פעם שאומרים פסוקים שאומרים לאחרים קדיש. במהדורת 'דרשו' של המשנה ברורה⁴ הביאו בשם ר' חיים קנייבסקי זצ"ל⁵ שכשמשלימים קריאת התורה במנחה יאמרו לאחר הקריאה חצי קדיש, כדעת השערי אפרים.

ח. סיכום

תחילת סוגייתנו בגמרא בבא קמא⁶, שם הובא שנביאים ראשונים תיקנו לישראל לקרות בתורה בימים שני וחמישי. וזאת על מנת שלא יהיו שלושה ימים ללא לימוד תורה.

לא הובא דיון בראשונים על מצב שבו ציבור לא קראו בשחרית של שני וחמישי אלא רק על מצב שציבור לא קראו בשבת האם ואיך משלימים, לכן נחלקו הפוסקים האחרונים האם קריאת התורה של שני וחמישי חייבת להיות בשחרית או שמא דינה כל היום.

הפוסקים שנקטו שיש להשלים את קריאת התורה סברו, שמשמעות התקנה שלא ילכו ג' ימים ללא תורה היא שיש לקרוא במהלך היום, ואם לא קראו בשחרית יקראו בהמשך היום.

הפוסקים שנקטו שאין להשלים את קריאת התורה לאחר שחרית סברו שהתקנה

1. בשו"ת דבר חברון סימן קלא הורה הרב ליאור להשלים את הקריאה במנחה כמו בתענית דהיינו לאחר אשרי. אמנם נראה שהיא דעת יחיד ואין הלכה כמותו.
2. שו"ת הר"י מיגאש סימן פט.
3. שער ז, לח בפתחי שערים.
4. סימן קלה סעיף א.
5. אשי ישראל בסוף הספר תשובה פ.
6. דף פב, ב.

התבססה על כך ששני וחמישי הם ימי רחמים ודווקא בשחרית. ועוד שאין דין תשלומין בקריאה זו שאיננה שייכת לסיום התורה בשונה מקריאת השבת.

למעשה, ספר "תורת המחנה" צידד בהשלמת הקריאה במהלך היום בייחוד במסגרת הצבאית על מנת להרבות תורה. אך דעתי היא שיש לצמצם את התופעה עד לאפסית על מנת שלא תיהפך לפיתרון קבע קל כדי לפתור בעיות של לוח זמנים.

כאשר משלימים את קריאת התורה, יש להקדים את הקריאה לפני "אשרי" של מנחה, בכדי שלא לפגום בסדרי התפילה.